

ВСТУП

Старовинні дерев'яні українські церкви – це шедеври нашої архітектури, пам'ятки, які несуть в собі релігійність, духовність, святість нашого народу. В наш час таким архітектурним пам'яткам загрожує «вимирання» від невміння людей належно зберегти та планувати витвір людських рук – скарби народної творчості. Інколи через брак розуміння нашої духовної спадщини, замість відповідного догляду за дерев'яною святинею, будуємо муровану церкву, з якою буде менше турбот і якій не страшний ні дощ, ні сніг, ні зимовий мороз. Гігантська праця, яка була зроблена нашими предками в побудуванні святинь не може бути занедбана нашим поколінням.

Актуальність нашої дипломної роботи полягає у звертанні до джерел, щоб через них (джерела) ми могли знайти «логіку» побудови наших храмів, чому саме такі святині будували наші предки. Церкви Західної України, зокрема Бойківщини аналогів яким ми не знайдемо в світі, за своєю архітектурою не є подібні на інші церкви. Ці храми є виявом людського генія, котрий саме через такий прояв своєї творчості хоче прославити Бога, і молитися Йому в святині. На прикладі бойківського храму дане дослідження сприятиме поглибленому пізнанню власної культури та самобутності.

Мета даної праці – висвітлити історичні та архітектурні аспекти церков Бойківщини. Подати вичерпний образ розвитку бойківської церкви, її особливості та притаманні риси дерев'яного церковного будівництва в Карпатах. Показати гармонійне поєднання конструкцій форм та устрій бойківського храму: їхню відмінність від інших дерев'яних сакральних споруд. Прагнемо це зробити через аналіз трьох частин храму: Святилища, храму вірних (нави) і притвору (бабинця) та всіх предметів, які підкреслюють оригінальність і наповнюють винятковістю.

Однак література, присвячена прикарпатському та карпатському мистецтву, надто бідна на видання строго наукового характеру і майже поспіль складається з аматорських нарисів які частково суперечать між собою.

З огляду на поставлену проблематику, обраним є напрямок церковне мистецтво.

Наша дипломна робота складається з двох розділів, які в свою чергу містять ряд пунктів присвячених даній проблематиці.

У першому розділі домінуючими будуть дві ідеї: коротке окреслення історичних моментів - становлення бойківської церкви і розгляд плану та форми, а також характерних особливостей верхів бойківських церков. Для порівняння згадаємо про інші стилі дерев'яного церковного будівництва, та впливи світових культур.

Другий розділ присвячений особливостям інтер'єру, які характеризують бойківський дерев'яний храм: коротко окреслимо всі три частини храму – вівтар, наву та бабинець. Джерельною літературою, для висвітлення нашої теми є фундаментальна праця Михайла Драгана Українські дерев'яні церкви в двох томах, яка відповідає на питання походження дерев'яної архітектури, впливів, генезу конструкцій та притаманні характерні особливості дерев'яних церков України. Також ми використали праці: Петра Юрченко – Дерев'яна архітектура України, Святослава Гординського – Українські церкви в Польщі, Дмитра Антоновича – Українська культура, Леонід Прибега – Дерев'яні

храми українських Карпат, та інші.

ВИСНОВКИ

Визначене місце в історії світової сакральної архітектури належить бойківській дерев'яній церкві, яка вражає своєю оригінальністю та багатоваріантністю будівельних типів. Вона є кращим в історії архітектури зразком витвору з дерева. Бойківська дерев'яна церква стала предметом наслідування як українських так і європейських архітекторів. Як і будь-який різновид сакральної архітектури бойківські дерев'яні храми пройшли власну тривалу еволюцію: спочатку вони були доволі простими у своїх конструкціях та формах, але з часом їх почали вирізняти різними архітектурними елементами з символічно-сакральним навантаженням. Особливої уваги заслуговує конструкція та спосіб будування таких церков, оскільки вони вражають як мальовничістю форм так і вишуканими пропорціями.

Ми з'ясували, що характерними рисами бойківських дерев'яних церков є їх утаємниченість та монументальність, а особливістю – їх невеликий розмір. Важливого значення має зовнішній та внутрішній вигляд цих сакральних об'єктів, на яких мали детермініруючий ефект як Західна, так і Східна традиція. Бойківські майстри зуміли наповнити цю архітектурну релігійну споруду різнохарактерним ансамблем художнього, народного та культурного стильового навантаження.

З розвитком сакральної архітектури бойківські дерев'яні церкви будувались за наперед визначеними принципами: асиміляції, що проявлявся у використанні як матеріал – це дерево («черепиця», гонта), та у принципі контрастності, мається на увазі структура та форма бойківської церкви, яка має вигляд пірамідально-ступінчастої, і що найголовніше, завжди будувалась в гармонії з навколишнім середовищем.

ВИСНОВКИ 50

Найпоширенішим для бойківських церков є тридільний триверхий храм з багатоступінчастими завершеннями кожного зрубу окремо.

В роботі простежили, що дерев'яне будівництво передає «виразно народний характер», винятком не стала і бойківська церква, яка є одним із символів народного мистецтва. Процес становлення бойківської церковної архітектури як окремого виду сакрального об'єкту дослідники співвідносять із формами господарсько-житлового будівництва, але натомість бойківська церква перейняла власний поділ – вівтар-святиня, нави і бабинець (притвір). Техніка будування таких церков вражає своєю складністю, але завдяки цьому сприйняття зовнішньої архітектури храму та її внутрішнього оздоблення дивує своїми архітектурними ідеями.

Особливістю бойківської сакральної архітектури є її внутрішнє просторове багатство, яке підкреслюється грою світлотіней.

Досліджуючи дерев'яне будівництво ми визначили, що існує два типи храмубудування на Бойкщині: «простий» і «складний». Відтак простому типу властива трьохкамерна основа: три витягнуті квадрати, які розташовані на одній осі. Натомість складний тип виник внаслідок розвитку народного будівництва: верхів та бань

Проведені дослідження планів та структури храмів в даній праці, дали нам можливість умовно поділити бойківські дерев'яні церкви на чотири групи:

1. архаїчно - примітивні форми,
2. частково розвинені форми,
3. багатоярусні розвинені форми,

4. різні мішані форми.

Завдяки архітектурно-конструктивним прийомам бойківський храм набуває свого повного зовнішнього та внутрішнього вигляду. В цій праці ми також зуміли підкреслити гармонійне поєднання впорядкованих форм екстер'єру з інтер'єрним облаштуванням.

У другому розділі ми розглянули формування інтер'єру бойківського храму. На прикладі церкви Воздвиження Чесного Хреста в місті Дрогобичі та інших пам'яток сакральної архітектури, простежили та показали еволюцію іконостасної стіни. Проблемним залишається на сьогодні збереження стінопису в бойківських храмах. Враховуючи той факт, що стіни розписували переважно в невисоких церквах Західної України, тоді як у центральній та східній її частинах це стає рідкістю вже наприкінці XVII столітті. Тому естетичною домінантою дерев'яного храму найчастіше є іконостас, який поступово набирає щораз більшого значення, вбираючи в себе сюжети стінопису, в той самий час підкреслюючи чистоту архітектурних форм, злитих з матеріалом і конструкцією.

Бойківська церква стала не просто ще одним різновидом церковної архітектури, але культурним скарбом України, оскільки її творці зуміли поєднати в ній не лише декілька стильових епох, але також і дух народного мистецтва.

Основним полем для дослідження стали для нас праці мистецтвознавця Михайла Драгана, котрий зміг досі чи не найбільше цю тему розкрити та у своїх працях представити. Брак іншої ґрунтовної літератури для детального порівняння чи доповнення ми назвали б також основною трудністю, з якою ми зустрілися при написанні нашої праці.

Саме тому необхідно зазначити, що наша праця не претендує на повну об'єктивність та абсолютність у розкритті своєї теми, а залишається лише спробою звернути увагу на цю тему, котра є особливим місцем дотику як архітектури, так історії, а не менше і богослів'я. В цьому плані тема є завжди цікавою та завжди актуальною, а окрім того залишається доволі широким простором і для подальших досліджень. Вся церковна архітектура, яку ми у нашій праці детальніше описали, має також і ґрунтовний богословський бік, котрий через обмеженість наукової праці ми

ВИСНОВКИ 52

описали не так детально. Тому саме богослов'я бойківського храму могло би стати цікавою галуззю для подальших досліджень.

Кожен храм, до якого ми приходимо, має свою історію, має свої корені. Наш літургійний та храмовий обряд, який ми перейняли з Візантії, розвивається на наших теренах вже більше тисячі років і здобуває з кожним століттям та в залежності від території свої особливості. Саме в процесі такого розвитку ми отримали від наших предків вже старенькі дерев'яні церкви Бойківщини, котрі досі вражають нас як своєю архітектурою, так і молитовним налаштуванням, яке там панує. Тому це тема, яка не втрачає своєї актуальності й сьогодні.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I.	5
ЕКСТЕР'ЄР БОЙКІВСЬКОГО ХРАМУ	5

1. План, форма та стиль побудови храму	5
1.1 Відмінні особливості етнічних дерев'яних храмів	6
1.3 Походження сакрального дерев'яного будівництва. Підстави	10
1.3 Місце та матеріал для побудови храму	13
1.4 Техніка будування	15
2. Конструкція даху та верхів	19
2.1 Формування баневої просторової структури – верхів	19
2.2 Способи будування дахів(покрівель) у бойківському храмі	23
2.3 Купол – баня	25
2.4 Впливи стильових епох та інших шкіл на народне будівництво бойківських церков	28
РОЗДІЛ II.	32
ІНТЕР'ЄР БОЙКІВСЬКОГО ХРАМУ	32
1. Святилище	33
2. Бабинець та устрій емпори (хорів)	35
3. Стінопис.....	38
4. Іконостас	41
ВИСНОВКИ	49
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	53
ДОДАТКИ	59